

TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA O'QITUVCHI KASBIY KOMPETENSIYALARINING O'RNI

Abduvaliyev Zokirjon Mahammattursun o'g'li

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchi kasbiy kompetensiyalarining mazmuni, ularning ta'lim sifati va pedagogik faoliyat samaradorligiga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda kompetensiyaviy yondashuvning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni asoslab berilib, o'qituvchining pedagogik, psixologik, kommunikativ, axborot-kommunikatsion va refleksiv kompetensiyalarini rivojlantirish zarurati yoritiladi.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik mahorat, ta'lim sifati, o'qituvchi faoliyati, innovatsion ta'lim.

МЕСТО ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Абдувалиев Зокиржон Махамматтурсун оглу

Аннотация: В данной научной статье с научной и теоретической точки зрения анализируется содержание профессиональных компетенций учителя в образовательном процессе, их влияние на качество образования и эффективность педагогической деятельности. Исследование обосновывает роль компетентностного подхода в современной системе образования и подчеркивает необходимость развития педагогических, психологических, коммуникативных, информационно-коммуникативных и рефлексивных компетенций учителя.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетентностный подход, педагогические навыки, качество образования, деятельность учителя, инновационное образование.

THE PLACE OF TEACHER PROFESSIONAL COMPETENCES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abduvaliyev Zokirjon Mahammattursun oglu

Annotation: This scientific article analyzes the content of teacher professional competencies in the educational process, their impact on the quality of education and the effectiveness of pedagogical activity from a scientific and theoretical perspective. The study substantiates the role of the competency-based approach in the modern education system and highlights the need to develop the pedagogical, psychological, communicative, information-communicational and reflexive competencies of the teacher.

Keywords: professional competence, competency-based approach, pedagogical skills, quality of education, teacher activity, innovative education.

Kirish: Zamonaviy ta'lim tizimida ta'lim sifati ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy kompetensiyalariga bog'liq hisoblanadi. So'nggi yillarda jahon va milliy ta'lim amaliyotida kompetensiyaviy yondashuv yetakchi metodologik yo'nalish sifatida qaralmoqda. Bu yondashuv o'qituvchidan nafaqat chuqur nazariy bilim, balki pedagogik vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish, innovatsion texnologiyalarni qo'llash hamda o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishga yo'naltirilgan faoliyatni talab etadi. Shu bois, ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchi kasbiy kompetensiyalarining o'rni va ahamiyatini ilmiy asosda yoritish dolzarb masala bo'lib qolmoqda[1].

USLUBLAR. Ushbu maqola adabiyotlar tahlili, qiyoslash, taqqoslash, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish va boshqa tadqiqot metodlaridan foydalangan holda shakllantirildi.

NATIJA VA MUNOZARALAR. Kompetensiya" so'zi tarjimada "layoqatli", "munosib bo'lmoq" kabi ma'nolarni anglatuvchi lotincha "competere" so'zi asosida hosil bo'lgan. "Kompetentlik" va "Kompetensiya" tushunchalari haqida turlicha qarashlar yoki ta'riflar mavjud bo'lib, bu tushunchani ilk bor keng miqyosida tahlil etgan olim ingliz olimi J.Raven bo'lib, u kompetentlikni ma'lum bir fan yoki sohada muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan bilimlar, qobiliyatlar, ko'nikma va malakalar majmuyi deb izohlaydi. Kompetentlik – bu faoliyatga qo'shilish paytida olingan shaxsning malaka xarakteristikasidir deb izohlaydi o'z tadqiqotlarida B.Yu.Yelkonin. A.G.Bermusga ko'ra, "Kompetentlik takomillashib borayotgan shaxsning barcha insoniy hislatlarini, bilimi, tajribasi, umuman olganda, butun borlig'ini yagona tizimga birlashtirishidir". "Kompetentlik" bu nafaqat har sohada bilimdonlik, balki o'z bilimlarini uzluksiz ravishda yangilab, o'z ustida ishlab borishi hamdir, – deydi M.A.Choshanov[4]. Agar inson ma'lum bir sohada muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyor bo'lsa undagi bilim va sifatlar kompetensiya deyiladi deb yozadi M.Aronov tadqiqot ishlarida. Kompetensiya va kompetentlik tushunchalari tahlili bilan o'zbek olimlaridan N.A.Muslimov, S.Yu.Ashurova, K.J.Risqulova, J.Xujayev, R.V.Djo'rayev, Sh.Sharipov, U.Begimqulov va boshqalar samarali faoliyat olib borishgan.[3] K.J.Risqulova "Kompetensiya" har qanday kasb egasiga zarur bo'lgan kasbiy qonunqoidalar, tamoyillar, talablar, burch, vazifa hamda majburiyatlar, shuningdek, shaxsiy deontologik me'yorlar yig'indisi deb hisoblaydi. Shaxs amaliy faoliyati bilan bog'liq bo'lib, kompetensiya me'yorlarini jamiyat talablaridan kelib chiqqan holda kreativlik asosida ish tajribasida namoyon etish mahorati kompetentlik bo'ladi degan xulosaga kelgan.

Asosiy qism: Dars mashg'ulotlarida kasbiy kompetensiya tushunchasi:

Kasbiy kompetensiya dars mashg'ulotlari jarayonida o'qituvchining pedagogik vaziyatlarni to'g'ri baholashi, o'quvchilar ehtiyojiga mos metod va vositalarni tanlashi hamda ta'lim natijalariga erishishini ta'minlovchi integrativ sifat sifatida namoyon bo'ladi. Bunda o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki dars jarayonining tashkilotchisi, motivatori va boshqaruvchisi sifatida faoliyat yuritadi.

Darsni rejalashtirishda kasbiy kompetensiyalarning o'rni: Dars mashg'ulotlarining samaradorligi uning puxta rejalashtirilishiga bevosita bog'liq. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi dars maqsadini aniq belgilash, kutilayotgan natijalarni oldindan ko'ra bilish va dars mazmunini o'quvchilarning yosh hamda individual xususiyatlariga moslashtirishda namoyon bo'ladi. To'g'ri rejalashtirilgan dars o'quvchilarning bilish faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Interfaol metodlarni qo'llashda kasbiy kompetensiya: Zamonaviy dars mashg'ulotlari interfaol metodlarsiz tasavvur etilmaydi. O'qituvchining pedagogik va kommunikativ kompetensiyalari dars jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, guruhli ishlash, bahs-munozara va loyihaviy faoliyatni samarali tashkil etish imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Dars jarayonida axborot-kommunikatsion kompetensiyaning ahamiyati: Raqamli texnologiyalar sharoitida o'qituvchining axborot-kommunikatsion kompetensiyasi dars mashg'ulotlarining sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Elektron ta'lim resurslari, multimedia vositalari va onlayn platformalardan oqilona foydalanish darsni qiziqarli va samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

O'qituvchi kasbiy kompetensiyasining ilmiy mazmunini ilmiy adabiyotlarda kasbiy kompetensiya o'qituvchining kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirishga xizmat qiluvchi integrativ sifat sifatida talqin etiladi. U bilim, ko'nikma, malaka, shaxsiy fazilatlar hamda kasbiy qadriyatlarning o'zaro uyg'unlashgan tizimini ifodalaydi. Kompetensiyaviy yondashuv nuqtayi nazaridan qaralganda, o'qituvchi bilimlarni uzatuvchi emas, balki ta'lim jarayonining faol subyekti va tashkilotchisi sifatida namoyon bo'ladi[2].

O'qituvchi kasbiy kompetensiyalarining turlarini quydagicha ajratib ko'rsatish mumkin.

Pedagogik kompetensiya – ta'lim jarayonini rejalashtirish, tashkil etish va natijalarni baholash qobiliyati;

Psixologik kompetensiya – o'quvchilarning yosh, individual va ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olish;

Kommunikativ kompetensiya – samarali pedagogik muloqot va hamkorlikni yo'lga qo'yish;

Axborot-kommunikatsion kompetensiya – raqamli texnologiyalar va elektron ta'lim resurslaridan maqsadli foydalanish;

Innovatsion kompetensiya – ilg‘or pedagogik tajribalarni o‘zlashtirish va amaliyotga tatbiq etish;

Ta’lim-tarbiya jarayonida kasbiy kompetensiyalarning pedagogik ahamiyati shundan iboratki, kasbiy kompetensiyalari rivojlangan o‘qituvchi ta’lim-tarbiya jarayonining sifat ko‘rsatkichlarini sezilarli darajada oshiradi.

Bunday pedagog:o‘quvchilarning ta’lim motivatsiyasini kuchaytiradi;

interfaol va shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni amalga oshiradi;

tarbiyaviy faoliyatni tizimli va maqsadli tashkil etadi;

o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijtimoiy faollik va ijodkorlikni rivojlantiradi[5].

So‘nggi yillarda o‘qituvchi kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshirilmoqda:

uzluksiz kasbiy rivojlanish va malaka oshirish tizimini takomillashtirish;

raqamli pedagogika va masofaviy ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish;

ilmiy-tadqiqot faoliyatini pedagogik amaliyot bilan integratsiyalash;

refleksiya va o‘z-o‘zini rivojlantirish mexanizmlarini kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchi kasbiy kompetensiyalari dars mashg‘ulotlarining mazmuni, shakli va natijadorligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Kasbiy kompetensiyalarga ega bo‘lgan o‘qituvchi dars jarayonini samarali tashkil etib, o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga erishadi[6].

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Ta’lim sohasini rivojlantirishga oid nutq va qarorlar. – Toshkent, 2020–2024.
2. Karimova, D. (2021). Kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘qituvchi kasbiy faoliyatini rivojlantirish. Pedagogik ta’lim jurnali, 4(2), 45–49.
3. Nosirov.B.G’., “Professional ta’lim tizimida masofaviy ta’limdan foydalanish “International scientific conference on the topic “Effectiveness of using innovative technologies in agriculture and water management” 2024 year The 22-23 rd of February Bukhara <https://tiamebb.uz> <https://uz-conference.com> 335 istiqbollari”. E-ISSN : 2181-4341. IQRO JURNALI / 2023 VOL–2 ISSUE– 1.
4. Xolmatova, M. (2022). Zamonaviy ta’limda o‘qituvchi kasbiy kompetensiyalarining mazmuni. Ta’lim va innovatsiya, 3(1), 22–27.
5. Abdurahmonov, A. (2023). Raqamli ta’lim sharoitida pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish masalalari. Uzbek Journal of Education, 2(3), 61–66.
6. Ismoilova, N. (2024). O‘qituvchi kasbiy kompetensiyalarining ta’lim sifati bilan uzviy bog‘liqligi. Ilmiy-pedagogik tadqiqotlar, 1(4), 38–42.